

Tardos János újságíró szüleinek pályája több ponton is kapcsolódik akár a nemzetközi, akár a magyar képzőművészethez. Először fejtjük fel a francia szálát.

Tardos János

APÁM ÉS PICASSO

Tardos Tibor író 1948 körül, archiv fotó

Apám és Pablo Picasso egyébként nem ismerték egymást, illetve apám tudta, hogy ki Picasso, de ez nem volt kölcsönös. A történet mélyén a háború utáni, ma már a legtöbbször számára ismeretlen francia kommunista-nem kommunista viszonyok álltak.

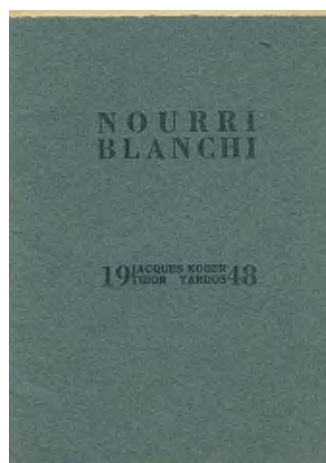
Apám 1944 szeptember legelején szabadult fel Lyonban, még hozzá a Gestapo életveszélyes üldözése alól. Még olyan történet is kering valahol az úrben, hogy az akkori egyik konspirált bűvő-

helyük ajtaján dörömbölt volna a német titkosszolgálat, mire ők menekülőre fogták: egyéves sem volt nővéremet az anyja – Berthe – kidobta az ablakon, s apám meg elkapta, aztán rohantak. Mondjuk elképzelni nehéz, de a féleletről akár meg is történhetett.

A felszabadulás persze ilyen körülmények között nagy megkönnyebbülés volt, de nem osztogattak mindjárt díszes aranyérmeket. Boldoguljon mindenki, ahogy tud.

Apám írással szerette volna a kenyerét keresni, kis családját az ebből fakadó remélt jövedelemből eltartani. Mennyi volt?, talán 26 éves, ebből négy év bujkálással meg illegális tevékenységgel telt, de írással már korábban is próbálkozott. Az ellenállásban nemigen tehetett másképp, belépett hát a (francia) kommunista pártba, miközben szíve igazából az avantgárd művészethez húzta. A mozgalmon belül talán a festők voltak a legismertebbek, a legvonzóbbak. Meg

Tardos Tibor (1918, Berettyóújfalu – 2004, Párizs). Bár már fiatalon írónak készül, apja erőteljes unszolására beiratkozik a budapesti gyógyszerészkarra. Egy-két év után a tanulmányait ott félbehagyja, és 1938-tól a Sorbonne-ra jár földrajz-térképészet szakra. 1940 júniusában, Párizs német megszállása után a déli „szabad” övezetbe menekül, Cannes-ban részt vesz az ellenállásban, majd 1942-ben belép a Francia Kommunista Pártba. A felszabadulás után francia baloldali lapok munkatársaként próbálja fenntartani magát és családját. 1947-ben Lukács György hazahívja, attól kezdve a *Szabad Nép* munkatársa, szocreál riportokat, riportregényeket ír. Az *Életjel* c. novellájáért 1953-ban József Attila-díjat kap, s ez lesz Fábry Zoltán első filmje forgatókönyvének alaptörténete is. 1956-ban felszólal a Petőfi Körben, kizárják a pártból, majd 1957-ben másfél év börtönre ítélik. A börtönben már franciául kezd hozzá *Színek* című szürrealista novellafüzére megírásához, amelyet végül 1965-ben a Gallimard ad ki Párizsban (*L'intérieur du spectre*). Addigra ő is visszatér ifjúsága szeretett városába, és haláláig ott dolgozik. Franciára fordít Lengyel Józsefet, Örkényt, Szabó Magdát, és franciául írja saját könyveit is. Bár a rendszerváltás után több műve megjelenik magyarul, az már minden különösebb visszhang nélkül történik.

Tardos Tibor két könyve: az 1948-as *Nourri blanchi* (*Teljes ellátás*) és az 1949-ben kiadott *A U.S. writling boy – Chronicle of America sop* (*Egy amerikai focista-firkász feljegyzései*)

Fotó: © Artmagazin

a költők persze. Így hát a festőkről kezdett írogatni, többféleképpen is.

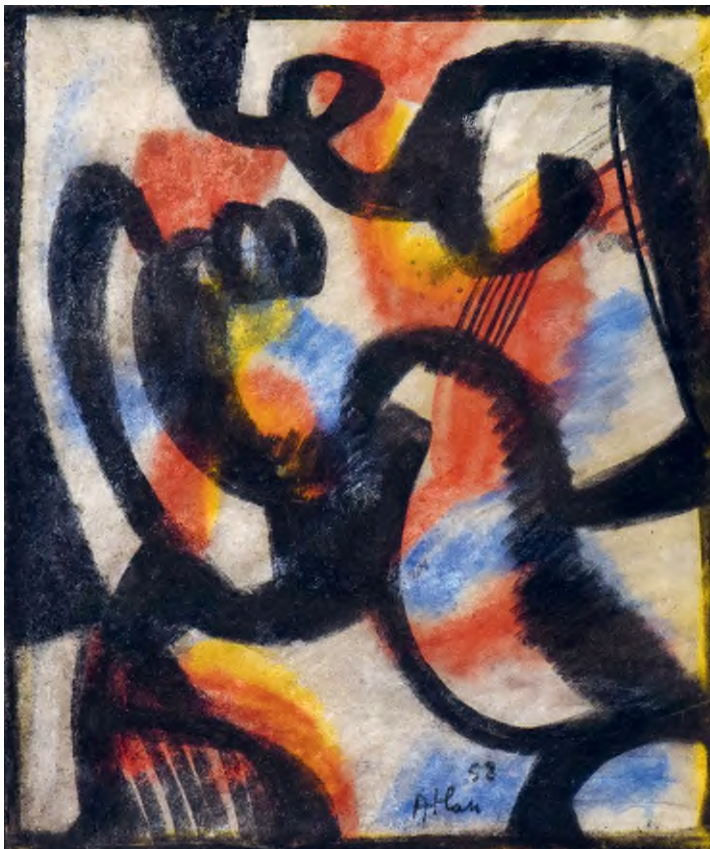
Akkoriban – még mindig 1944-et írunk – egy ismeretlen magyar baloldali szerző klapanciáit a romok közül előbúvó kis kommunista lapok voltak hajlandóak leközölni. Talán még fizettek is valami kevés honoráriumot ezek a négyévnnyi megszállás sarából hirtelen kinőtt, furcsa, színes növények, lapocskák. Talán ma fanzinnak, mozgalmi brosúráknak neveznénk őket.

Lyonban fellélegeztek, kezdtek magukhoz térni a kommunisták, a művészek, s lassan már másra is gondolhattak, mint az aznapi túlélésre. Apám is fogta a kis cikkekcskéit, avantgárd versecskéit, kézira-

tocskáit, s bekopogott velük Aragonhoz valami lyoni kaszárnyába, ahol akkori-ban a Francia Kommunista Párt helyi kulturális és propagandaszervei lefoglaltak maguknak néhány irodaszobát.

Aragon nagy művész volt, nagy kommunista és nagy ellenálló, s emellett persze avantgárd költőpápa is. Mindenki ismerte. Az ellenállás hőse volt, szinte szoborméretű, de akkoriban mégis megközelíthető, gyalogjáró ember. Talán megtetszett neki apám bátorsága, hogy így ismeretlenül bekopogott hozzá, de az is lehet, hogy a helyi kommunista sajtó akkor éppen káderhiányban szenvedett. Aragon tehát vette a fáradságot, s elolvasta apám kis paksamétányi írását,

és kedvesen biztatta: próbálkozzon a komolyabb párizsi – de persze kommunista – lapoknál, majd ő is ajánlani fogja az ismerőseinek meg a pártkádereknek. Így is lett. És volt, ahol örömmel leközölték. Egy ilyen kalandról az apám így számolt be utólag egy önéletrészében: „E sorok írója egy napon az egyik hetilapban megjelentetett egy terjedelmes, illusztrált ismertetést Picassóról. Ekkor felkereste őt – nem Picasso mester – egy akkor még alig ismert, Észak-Afrikából jött fiatal francia festő, Atlan. Életrehalálra szóló barátságot kötöttek. Harmadik testörnek Clara Malraux került melléjük, aki André Malraux-nak volt az elvált felesége.”²¹ Ennyit Picassóról.

Jean-Michel Atlan: *Kompozíció (N371)*, pasztell, papír, 54 x 46 cm, Stern Pissarro Gallery, London

HUNGART © 2020

De még mindig csak 1945-öt, 1946-ot írunk. A párizsi művészvilág csakhamar felfedezi Jean-Michel Atlant, akivel apám közben alkotói szimbiózisba került. A festő szárnyalóan színes képei mellé az ifjú skribler elvarázsolt képi világú, furcsa novellákat, verseket, szabálytalan szövegeket illeszt: szinkronban vannak. A festőt felkarolja a híres párizsi Maeght Galéria, apám írásait pedig a kiállítóhelyiség agilis elzászi titkára, Jacques Kober veszi a szárnyai alá. Utóbbival közös szövegeket is alkotnak, amelyeket – vagy azok egy részét – később, 1948-ban könyv alakban is megjelentetik.

Mindannyian kommunisták, művészek, avantgárd lelkek. A képek mellett egymást érik az új, úttörő lendületű, bohém szövegek is. És a híres galériának még arra is módja nyílik, hogy némelyiket

a kiadványaiban kinyomtassa, a párizsi művészvilágban terjessze.

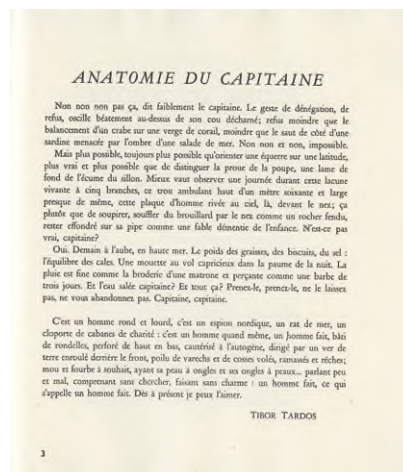
Persze közben valamiből meg is kell élni. Kellemeset a haszonnal – apám kommunista újságok szerzőjeként híres művészek műtermeit látogatja, riportot készít a festőkkel, méltatja a műveiket. Beleszabol a temperába. Matisse-ről ír, Braque-ról, André Bretonról, Fernand Léger-ről, Marcel Duchamp-ról, a szürrealistákról.

A helyzet maga is kissé szürreális, mint az egész forrongó párizsi, háború utáni világ. Apámat is elkapja a hév, fellelkesül. Felfedezi magában a szürrealista író, s maga is a mozgalom tagja lesz. Nem az ideológiailag (szerinte) elmaradott Breton-féle agg szürrealistáké. Barátaival új irányzatot alapítanak, a forradalmi szürrealistákét, amely a feleletlen nem tagadja meg a kommunista

mozgalom és párt szigorú ideológiai fegyelmet követelő kereteit, de közben igyekszik magának némi művészi szabadságot is kiharcolni.

Kiáltványukat 1947 nyarán teszik közzé, s az aláírók között van Christian Dotremont, Noël Arnaud, René Passeron, Édouard Jaguer, Asger Jorn, Zdeněk Lorenc, Josef Istler és Jacques Kober mellett Tardos Tibor is.

A mozgalom, bár Franciaországban születik, magát nemzetközinek akarja. Anál is inkább, mert időközben Magyarországon, Csehszlovákiában és Romániában megváltoznak a korábban megkövesedett társadalmi viszonyok, és a forradalmár művészek szemében felcsillan a remény, hogy talán Európának ebben a távoli, eldugott sarkában az ő ízlésüknek megfelelő változások kezdenek majd kibontakozni.

Pierre à Feu, Henri Matisse eredeti litográfiáival, 950 példányban megjelentetett kiadvány, benne többek közt Tardos Tibor szövegével

Fotó: © Artmagazin

Apám addigra már itthon is kezd, legalább avantgárd irodalmi körökben egy kissé ismertebbnek számítani, hiszen furcsa, új hangvételű írásai jelennek meg a háború utáni hazai irodalmi folyóiratokban is. És mivel Párizsban az ifjú baloldali művészekre, legalábbis mindannyiukra még mindig nem köszöntött rá a várva várt anyagi kánaán, apám egyszer csak úgy dönt, hogy enged az otthonról jövő szirénhangoknak, s Magyarországon próbál szerencsét. Balázs Imre József kedves fiatal kolozsvári irodalomtörténész egy idevágó tanulmányában² leírja azt is, hogy ez a bizonyos forradalmi szürrealista mozgalom akkor – 1947-ben – megpróbálta kiterjeszteni szárnyait Franciaországon és Belgiumon kívül a keleti tömb országaira is. Egy nemzetközi levelezési címjegyzékben apám *Szabad Nép*-beli postacíme, vagyis a Rákóczi út 61. is szerepel – de egy évvel később az alapítók maguk is belátják, hogy a keleti szél nem igazán fogja szárba szökkeneni ezt a művészeti mozgalmat sem, és szép csendesen feloszlatták magukat.

Apám 1947-ben még egy hosszabb riportútra visszatér Franciaországba, részben, hogy még egyszer, utoljára felkeresse kedvenc festőit, költőit, művészbártaikat – de azért is, hogy ottani családja hazatelepítéséről intézkedjen. Azt már csak utólag, a visszaemlékezéseiben írta le, hogy a hazahozott riportjait és a *Szabad Nép* egyik főnöki irodájába rögtönzött avantgárd reprodukciós kiállítását nagyon súlyos ellenérzésekkel fogadták. A riportokat sosem közölték le, a kiállítást pedig szigorú arckifejezéssel, fenyegető kommentárok kíséretében azonnal leszedették vele.

Már itthon volt, amikor a háború utáni francia szürrealista mozgalomban született két szöveggyűjteménye is megjelent Párizsban.³ Ezek postán érkezett szerzői példányait ugyan csaknem hiánytalanul megkaphatta, a honoráriumot viszont a kommunista párt illetékes szervei maguknak lefoglalták, és a kiadvállalat személyzetise csak „vérdíjként” volt hajlandó erről említést tenni. A hazai forradalmi szürrealista mozgalomnak a szocialista realizmus végleg

betett. Apám is belátta, hogy jobban teszi, ha végre meghúzza magát, s kényszerűen felszámolta párizsi művészkapcsolatait is.

Aragonnal való ifjúkori barátságából később is csak annyira futotta, hogy apám 1956 utáni bebörtönzése után első felesége a Budapesten átutazó Simone Signoret-vel üzent neki: a közismerten jó moszkvai pártkapcsolatokkal rendelkező párizsi költőfejedelem próbáljon meg Hruscsovnál közbenjárni, hogy a francia ellenállásban és a kommunista mozgalomban érdemeket szerzett magyar író engedjék szabadon Budapesten.

Azt nem tudni, hogy az idős korára bátorságából jelentősen veszített Aragon végül szembe mert-e fordulni az akkori pártvonallal. De hogy az évek során apámnak írt levelei hová kerültek, azt tudom: anyám egy alkalommal a közismerten kéziratgyűjtő Aczél Györgynek ajándékozta ezeket, és cserébe abban az évben, 1968-ban ismét nyugati látogatóútlevelet kaptunk.

[1] Tardos Tibor: *A tengervíz sós*. Az Irodalmi Újság Könyvei (I.U.S.), 1987, Párizs [2] Balázs Imre József: Tardos Tibor és a forradalmi szürrealisták hálózatai. In: *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írósoportosulások 2.*, Partium Kiadó – reciti, Nagyvárad–Budapest, 2016, 283–296. o. [3] Jacques Kober – Tibor Tardos: *Nourri blanchi*. Nice, La Moitié Sud, 1948 és Tibor Tardos: *A U.S. writing boy – chronicle of America sop*. Réclame, Paris, 1949